

УДК 808.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-2-30>

Ольга ОЛІЙНИК,

orcid.org/0000-0002-4053-3819

доктор юридичних наук, доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов, філології та журналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(Київ, Україна) *kyiv.institute.law@gmail.com*

Світлана СОЛЯНИК,

orcid.org/0000-0002-5483-2152

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та психології
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(Київ, Україна) *Solsvitlana7@gmail.com*

ОСНОВИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

У статті охарактеризовано історію та розвиток ораторської майстерності від античності до сучасності. Охоплені важливі етапи еволюції риторики, виділені ключові фігур та їх внесок у формування теорії і практики красномовства. Проведений детальний аналіз античних основ риторики, з акцентом на внесок Сократа, Платона, Арістотеля, та інших видатних мислителів, які заклали фундаментальні принципи ораторського мистецтва. Розглянено розвиток ораторського мистецтва в середньовіччі, Відродженні, а також його трансформація у новітні часи, особливо з урахуванням впливу демократичних перетворень та технологічного прогресу на сферу публічних виступів. Приділена увага впливу культурних та національних особливостей на ораторське мистецтво, зокрема, розглянена специфіка української риторики. Проаналізовано внесок українських діячів у розвиток ораторського мистецтва та його важливість у контексті національної культури та ідентичності. В статті висвітлені ключові аспекти ораторського мистецтва, такі як структура промови, стилі викладу, методи переконання, та адаптація до аудиторії. Завершується стаття роздумами про сучасний стан та перспективи ораторського мистецтва, підкреслюючи його незмінну актуальність та необхідність у сучасному суспільстві. Автори наголошують на потребі адаптації традиційних принципів риторики до сучасних умов комунікації, зокрема в контексті глобалізації та цифрової трансформації. Стаття наголошує на необхідності постійного вдосконалення навичок публічних виступів, адаптації до нових комунікаційних умов і використання риторики як засобу позитивного суспільного впливу. Отже, ораторське мистецтво має глибоке коріння в історії людства і продовжує бути ключовим компонентом культури, освіти та політичного діалогу. Вона закликає до подальшого вивчення і розвитку ораторського мистецтва як важливого інструменту для особистісного розвитку та суспільного прогресу.

Ключові слова: ораторське мистецтво, риторика, публічні виступи, красномовство, аргументація, комунікативні навички, історія риторики.

Olga OLIYNYK,

orcid.org/0000-0002-4053-3819

Doctor of Legal Sciences, Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Foreign Languages, Philology and Journalism
Kyiv University of Intellectual Property and Law National University "Odesa Law Academy"
(Kyiv, Ukraine) *kyiv.institute.law@gmail.com*

Svitlana SOLYANIK,

orcid.org/0000-0002-5483-2152

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Psychology
Kyiv University of Intellectual Property and Law National University "Odesa Law Academy"
(Kyiv, Ukraine) *Solsvitlana7@gmail.com*

BASICS AND EVOLUTION OF PUBLIC SPEAKING

The article describes the history and development of oratory from antiquity to the present. The article covers important stages of rhetoric evolution, identifies key figures and their contribution to the formation of the theory and

practice of eloquence. A detailed analysis of the ancient foundations of rhetoric is carried out, with an emphasis on the contribution of Socrates, Plato, Aristotle, and other prominent thinkers who laid down the fundamental principles of oratory. The development of public speaking in the Middle Ages, the Renaissance, and its transformation in modern times is considered, especially in view of the impact of democratic transformations and technological progress on the field of public speaking. Attention is paid to the influence of cultural and national peculiarities on public speaking, in particular, the specifics of Ukrainian rhetoric are considered. The contribution of Ukrainian figures to the development of public speaking and its importance in the context of national culture and identity is analysed. The article highlights key aspects of public speaking, such as speech structure, presentation styles, persuasive techniques, and adaptation to the audience. The article concludes with reflections on the current state and prospects of public speaking, emphasising its continued relevance and necessity in modern society. The authors emphasise the need to adapt the traditional principles of rhetoric to modern communication conditions, in particular in the context of globalisation and digital transformation. The article emphasises the need to constantly improve public speaking skills, adapt to new communication conditions and use rhetoric as a means of positive social influence. Thus, public speaking has deep roots in human history and continues to be a key component of culture, education and political dialogue. It calls for further study and development of public speaking as an important tool for personal development and social progress.

Key words: oratory, rhetoric, public speaking, eloquence, argumentation, communication skills, history of rhetoric.

Постановка проблеми. Ораторське мистецтво здавна слугує виразним інструментом впливу на суспільні процеси, воно втілює в собі силу слова, здатну формувати думки, емоції та світогляди. Мова виступає як серце нації, засіб пізнання світу та самовираження, що наголошує на її фундаментальній ролі у формуванні ідентичності та культурної спадщини. Таким чином, ораторське мистецтво як вища форма словесного вираження відіграє ключову роль у розвитку суспільства, впливаючи на його культурні, політичні та духовні аспекти. Вивчення та розвиток навичок публічного виступу є не лише способом особистісного зростання, але й інструментом формування майбутнього, в якому слово залишається незмінним фундаментом прогресу та взаєморозуміння.

Аналіз досліджень. В історичній ретроспективі значення майстерності публічного виступу важко переоцінити, адже саме слово стало фундаментом для розвитку демократії, науки та культури. Відомий античний філософ Сократ стверджував, що саме через слово людина відкривається світові, набуваючи особливої видимості та значимості (Білавич, 2020: 211). Ця ідея знайшла своє відображення у висловлюваннях та працях багатьох мислителів та поетів, серед яких Тарас Шевченко, який називав слово «кадилом істини» (Вандишев, 2015: 104), та Авіценна, визнаючи слово однією з головних зброй лікаря (Василенко, 2023: 110). Олексій Лосєв у XX столітті надав слову визначення як могутньому діячу думки та життя, підкреслюючи його роль у формуванні свідомості та соціальних змін (Гамова, 2019: 156–165). Лосєв вбачав у слові силу, що рухає народними масами, пробуджує свідомість та волю, трансформуючи особистість та колектив. Ця ідея проходить червоною ниткою через думки багатьох мислителів, які розуміли значення слова в історії людства. У контексті української культури особливе місце займає

любов до слова, що було висвітлено К. Ставровським у його праці «Перло многоцінне» (Гончаров, Карпець, 2015: 72). Українське суспільство завжди плекало високу душу народу через мову, що відображено в філософії серця Григорія Сковороди (Докаш, 2016: 74), поезії Миколи Рильського та багатьох інших видатних діячів культури (Красницька, 2019: 120). Аналіз досліджень і публікацій засвідчує поетапну еволюцію ораторського мистецтва, відображаючи його значення у різних культурних та історичних контекстах. Від античності, де основи були закладені великими мислителями як Сократ, Платон, Арістотель, до Середньовіччя, Відродження, і до сучасності, розвиток ораторського мистецтва демонструє його незмінну важливість у суспільних комунікаціях. Античний період, зафіксований у роботах таких авторів як Ольшанський Д. А. та Ткаченко Т., підкреслює роль діалогу та риторики в освіті та філософії. Сократ, з його методом діалогу, і Платон, акцентуючи на ідеалі діалогічної взаємодії, заклали основи для розвитку критичного мислення та ефективного спілкування. У Середньовіччі та Відродженні, як зазначено у роботах Лентано Маріо та інших, відбулось повернення до античних ідеалів, при цьому адаптуючи їх до християнських та культурних контекстів того часу. Цісарон і Квінтіліан, з їхнім акцентом на необхідності комплексного розвитку особистості оратора, продемонстрували глибокий зв'язок між ораторським мистецтвом та освітою. У новітній історії, відповідно до досліджень Гамової Г. І. та інших, ораторське мистецтво відіграє ключову роль у суспільних комунікаціях, включаючи політику, освіту та мас-медіа. Сучасні технології та соціальні медіа відкривають нові можливості для ораторського мистецтва, але також ставлять перед ним нові виклики. Особливе місце в ораторському мистецтві займає спадщина української риторики.

Роботи Шевченка Т. Г. та інших українських авторів підкреслюють важливість мови та слова у формуванні національної ідентичності та культури. Ораторське мистецтво, від античності до сучасності, залишається незмінно важливим засобом впливу, освіти та культурного розвитку. Вивчення його історії та теорії дозволяє краще зрозуміти його роль у суспільстві та розвитку особистості.

Завдання статті зосереджується на важливості ораторського мистецтва у суспільних комунікаціях протягом історії та його еволюції з античних часів до сучасності. Оскільки ефективне публічне виступання є ключовим аспектом лідерства та впливу у багатьох сферах, від політики до освіти, виникає потреба у глибокому розумінні його теоретичних засад, методів і прийомів. Значна частина проблеми полягає у вивченні та адаптації традиційних риторичних стратегій до вимог сучасної аудиторії, що включає інтеграцію новітніх комунікаційних технологій і медіа. Також акцентується на необхідності збереження культурного та історичного контексту ораторського мистецтва, адаптуючи його до сучасних соціокультурних вимог і викликів.

Метою статті є аналіз розвитку ораторського мистецтва від античності до сучасності, виявлення ключових етапів цього процесу та внеску видатних особистостей у формування теорії та практики красномовства.

Виклад основного матеріалу

Ораторське мистецтво у системі суспільних комунікацій

Ораторське мистецтво, здавна визнане ключовим інструментом переконання та впливу, займає особливе місце в системі суспільних комунікацій. Здатність донести свої ідеї до слухачів, переконати їх у правоті своїх доводів, та об'єднати навколо спільної ідеї – фундаментальні аспекти, що визначають сутність та значення красномовства. Античність дала нам термінологію та основні поняття, які лягли в основу сучасного розуміння ораторського мистецтва, де риторика Арістотеля виступає як мистецтво переконання, що зберігає свою актуальність донині. Систематизація ораторського мистецтва включає різноманітні аспекти, від теоретичного вивчення риторичних канонів до практичного застосування в публічних виступах, веденні дискусій та повсякденному спілкуванні. Ключові елементи, такі як структура промови, стилі викладу, методи переконання та адаптація до аудиторії, формують основу ораторської компетенції (Лентано, 2014: 152).

Важливість риторичного канону, що включає інвенцію (пошук аргументів), диспозицію (струк-

турування матеріалу), елокуцію (стиль викладу), меморію (запам'ятовування) та акцію (подачу), демонструє універсальність та багатогранність ораторського мистецтва. Ораторія, як мистецтво публічного виступу, вимагає глибокого знання психології аудиторії та ефективного застосування риторичних прийомів. Ведення спору та бесіди, що також належать до сфери ораторського мистецтва, вимагають від оратора не тільки знань та навичок, але й гнучкості та адаптивності, здатності швидко реагувати на зміни в дискурсі та миттєво знаходити аргументи. Ці вміння є невід'ємною частиною успішної комунікації та взаємодії в сучасному світі. Ораторське мистецтво у повсякденному спілкуванні та етнориторика розкривають культурні та соціальні аспекти красномовства, демонструючи вплив національних традицій та ідентичності на стиль та методики ораторської майстерності. Розуміння цих особливостей допомагає ораторам ефективніше взаємодіяти з різними аудиторіями, переконувати та надихати їх (Требін та ін., 2015: 51).

У сучасному світі, де комунікація відіграє вирішальну роль у соціальних взаємодіях, політиці, бізнесі та освіті, ораторське мистецтво продовжує бути актуальним та необхідним інструментом. Володіння цим мистецтвом не лише сприяє особистісному розвитку та самовираженню, але й відкриває нові можливості для впливу на суспільство, формування думок та змінення світу на краще.

Традиційне сприйняття ораторського мистецтва як одного з видів мистецтва, порівнянного з поезією та акторською майстерністю, має глибоке коріння в античній філософії та теорії мистецтва. Відомі мислителі, такі як Арістотель і Цицерон, а також багато інших у різні епохи, визнавали важливість та велич красномовства. Однак, як підкреслює Г. Апрусян, необхідно зазначити, що ораторське мистецтво не обмежується лише мистецькою складовою, але тісно переплітається з науковим знанням, створюючи унікальний синтез інтелектуального та емоційного впливу (Гапотій, Куліда, 2019: 56).

Розгляд ораторського мистецтва через призму науки відкриває перед ним нові перспективи та можливості. Особливістю ораторської майстерності є її глибокий зв'язок з різними галузями знань, що дозволяє ораторам застосовувати досягнення логіки, філософії, етики, політики, юриспруденції та філології у своїх виступах. Така інтеграція підкреслює не лише важливість ораторського мистецтва як форми публічного виступу, але й його значення у формуванні інтелектуаль-

ного простору суспільства. Здатність оволодіти ораторським мистецтвом не обмежується вродженими здібностями чи талантом, але в значній мірі залежить від наполегливої праці, навчання та практики. Ця умовність визначення «мистецтво» в контексті ораторської майстерності відкриває доступ до нього широкому колу осіб, підкреслюючи його універсальність та доступність (Гапотій, Куліда, 2021: 51).

Розвиток ораторського мистецтва сприяє збагаченню духовно-моральних цінностей, культури мислення, мовлення та поведінки. Воно виховує вміння та навички, формує особистісні якості оратора, такі як етос (характер, довіра) і пафос (емоційне забарвлення), тим самим підвищуючи культуру переконання та спілкування. В цьому контексті, ораторське мистецтво не просто використовує наукові досягнення для своїх цілей, але й саме стає інструментом поширення знань, культурних та моральних цінностей, сприяючи розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції.

Головна функція ораторського мистецтва, практична у своїй сутності, зосереджується на майстерності використання слова для досягнення конкретних цілей. Освоєння цього мистецтва, одного з найскладніших у світі мистецтв, потребує не лише таланту, а й витривалості та глибокого знання мови. У світлі цього, ораторське мистецтво розгортається через ряд когнітивних функцій, які включають пізнавальну, номінативну, конструктивну та акумулятивну функції. Ці функції не лише дозволяють оратору створювати змістовні та переконливі промови, але й сприяють передачі знань, досвіду та культурних цінностей.

В процесі комунікації ораторське мистецтво виконує ряд додаткових функцій, включаючи комунікативну, що відповідає за організацію взаємодії між людьми; емотивну, що виражає емоційне ставлення до обговорюваного; естетичну, що забезпечує естетичне задоволення від милозвучності та гармонії слова; та виховну, яка впливає на формування поглядів і переконань аудиторії. Освітня функція ораторського мистецтва наголошує на необхідності глибокого знання літературної мови, історії, філософії, права та інших галузей знань, що є фундаментом для розробки та виголошення змістовних промов. Відсутність такої освіти перетворює мистецтво слова на пустослів'я, тому важливо в постійному процесі навчання звертатися до підручників з мови, стилістики, та інших наукових ресурсів (Ісаєнко, Лисенко, 2019: 158).

Для побудови ефективної публічної промови оратору потрібно не лише теоретичне знання

аргументації, але й практичні навички: вміння аналізувати літературні твори, розуміння будови і задуму автора, розвиток умінь створення усних висловлювань та володіння техніками самостійної роботи зі словом. Ключовим аспектом є також навичка публічного виступу, здатність враховувати очікування аудиторії, ефективно використовувати мовні засоби для досягнення найкращого впливу на слухачів. Отже, ораторське мистецтво вимагає комплексного підходу, який поєднує глибокі знання з різних сфер, майстерність слова, розвиток критичного мислення та ефективних комунікативних навичок. Це не лише засіб досягнення практичних цілей, але й важливий інструмент освіти, культурного збагачення та суспільного прогресу.

Роди та види ораторського мистецтва

В сучасному ораторському мистецтві розрізнення родів та видів публічної мови відбувається з урахуванням специфіки сфер комунікації, що дозволяє виокремити різноманітні форм і методів впливу на аудиторію. Класифікація родів і видів красномовства базується на соціально-функціональному призначенні мови, відображаючи широкий спектр людської взаємодії через слово.

1. Соціально-політичне красномовство включає політичні промови, мітингові виступи, парламентські виступи та інші види мовлення, спрямовані на суспільно-політичну аудиторію з метою впливу або інформування про важливі суспільні питання.

2. Академічне красномовство охоплює лекції, науково-популярні лекції, наукові доповіді, що представляють сферу освіти та наукових досліджень. Воно передбачає передачу спеціалізованих знань і дослідницьких результатів широкому колу слухачів або спеціалістам в певній галузі.

3. Юридичне красномовство виражається через судові виступи, юридичні консультації та лекції з правових проблем, що вимагають високої ступені точності, аргументації та знання законодавчої бази.

4. Ділове красномовство стосується комунікації в сфері бізнесу, включаючи переговори, інструктажі, прес-конференції та інші форми мовлення, що використовуються для вирішення комерційних, управлінських та організаційних завдань.

5. Соціально-побутове красномовство включає застільні промови, ювілейні та поминальні промови, що супроводжують різні соціальні події та обряди, виражаючи особистісні та колективні емоції, стосунки та цінності.

6. Богословсько-церковне красномовство охоплює проповіді, молитви та офіційні церковні промови, що спрямовані на духовне збагачення вірян і висвітлення релігійних доктрин (Середа, Квасник, 2019: 79).

Така родово-видова класифікація ораторського мистецтва, хоча й спрощує різноманіття публічного мовлення, дає змогу систематизувати та аналізувати його форми та методи, а також розуміти специфіку комунікації в різних соціальних контекстах. Це важливо для розвитку ефективних ораторських навичок та вибору відповідного підходу до аудиторії, залежно від конкретної ситуації спілкування.

Закони ораторського мистецтва

Ораторське мистецтво визначається не лише талантом і натхненням мовця, а й системою законів, що регулюють кожен аспект створення та виступу публічних промов. Ці закони охоплюють докомунікативну, комунікативну та посткомунікативну фази ораторської діяльності, формуючи комплексний підхід до риторичної творчості.

На докомунікативному етапі важливі такі закони:

1. Концептуальний закон закладає основу для глибокого аналізу предмета мовлення, вимагаючи від оратора ретельної підготовки і пошуку істини.

2. Закон аудиторії вимагає врахування особливостей слухачів для ефективної адаптації мовлення до їхніх потреб і очікувань.

3. Стратегічний закон стосується розробки цілісної стратегії промови, що включає визначення головних тез і ключових питань для обговорення.

4. Тактичний закон передбачає застосування конкретних методів і прийомів для досягнення поставлених завдань.

5. Мовний закон акцентує на важливості грамотного та виразного використання мови для чіткого висловлювання думок (Гамова, 2019: 155).

Комунікативна фаза заснована на законі ефективної комунікації, що включає вміння оратора ефективно взаємодіяти з аудиторією, адаптувати своє мовлення під її реакцію та контролювати власну поведінку.

На посткомунікативному етапі діє системно-аналітичний закон, який передбачає здатність оратора аналізувати ефективність своєї промови, визначати моменти для подальшого вдосконалення, і відкритість до критики та самокритики.

Ці закони створюють фундамент для розвитку ораторських навичок, дозволяючи мовцю ефективно взаємодіяти з аудиторією, адаптувати свої промови під її потреби і очікування, та постійно вдосконалювати своє мистецтво. Розуміння і застосування цих законів є ключовим для досягнення успіху в ораторській діяльності, дозволяючи мовцю створювати переконливі, змістовні та впливові промови.

Історія ораторського мистецтва. Історія ораторського мистецтва простежується від самого зародження людства, де дар слова виступав не тільки як засіб вираження внутрішнього світу, але й як потужний інструмент впливу на інших. Розвиток цього мистецтва тісно пов'язаний з розвитком суспільства та його потребами у переконливому мовленні.

В Давньому світі, зокрема у V–IV ст. до н. е., ораторське мистецтво досягло значних висот у Давній Греції. Мистецтво красномовства тут розглядалося як дар від богів, зокрема, від Меркурія за наказом Юпітера. Перікл (близько 490–429 рр. до н. е.) залишається видатним прикладом впливу ораторського мистецтва на управління державою. Значення промов у судах тих часів було надзвичайно великим. Логографи, особи, що писали промови для інших, стали першими теоретиками судового красномовства. Їх внесок полягав у розробці теорій судової промови, а також у використанні типових прийомів аргументації. Виникнення теорії судового красномовства датується V–IV ст. до н. е., коли Коракас і Лісій заклали основи античної риторики (Гончаров, Карпець, 2018: 33).

Коракас з Сицилії (V ст. до н. е.) і його учень Тісій внесли значний вклад у розвиток ораторського мистецтва, пропонуючи перший поділ ораторської промови на структурні частини, такі як вступ, виклад, докази, полеміку і завершення. Їхній підхід до красномовства, зосереджений на формі над змістом і використанні софізмів, згодом піддався критиці за недостатню увагу до істини.

Лісій із Сіракуз, учень Тісія, вплинув на подальше формування ораторського мистецтва, пропагуючи методику вивчення красномовства через запам'ятовування і аналіз судових промов видатних ораторів. Цей підхід мав велике значення для розвитку юридичного красномовства.

Сократ (470–399 рр. до н. е.), застосовуючи діалог як основний метод навчання, поклав початок сократичній іронії та методу запитань і відповідей, що стимулює критичне мислення та самопізнання.

Платон (428 або 427–348 або 347 рр. до н. е.) продовжив розробку ідей свого вчителя, акцентуючи на важливості діалогу у викладанні та обговоренні ідей. Він заснував Академію, де проводив заняття у формі діалогу, звертаючи увагу на значення індукції та дедукції в риториці (Докаш, 2016: 270).

Арістотель (384–322 рр. до н. е.) зробив найбільший внесок у теоретичне обґрунтування ораторського мистецтва, аналізуючи його компоненти і типи промов. Його твори «Риторика», «Топіка»

та «Про софістичні спростування» поклали основи класичної риторики. Арістотель виділив три основні елементи ефективної риторики: етос (авторитетність промовця), логос (логічність аргументації), та пафос (емоційне звернення).

Особливе місце в історії ораторського мистецтва займає Демосфен (384–322 рр. до н. е.), який, незважаючи на фізичні недоліки, досяг вершин ораторської майстерності завдяки наполегливій праці. Він увів у судові промови елементи гумору та іронії, підвищуючи їхню ефективність і залученість аудиторії.

Період еллінізму став новим важливим етапом у розвитку античної риторики, коли центр античного світу перемістився з Греції до Риму, який засвоїв і продовжив культурні традиції своїх попередників. Серед видатних постатей того часу особливе місце займає Марк Туллій Цицерон (106–43 рр. до н. е.), римський оратор, політик, і філософ, чії промови та теоретичні твори продовжують бути зразками ораторського мистецтва. Цицерон виокремлював три основні завдання оратора: вчити, радувати та переконувати. Він стверджував, що ідеальний оратор має бути не лише здатним до передачі знань, але й забезпечувати насолоду слухачам, а також впливати на їх волю та рішення. Цицерон наголошував на необхідності для оратора бути різнобічно освіченою особистістю, здатною об'єднати в собі знання та вміння з різних сфер життя.

У Римській імперії підхід до риторики зазнав змін, акцент змістився з мистецтва переконання на мистецтво красномовства. Марк Фабій Квінтіліан (35–100 н. е.), видатний римський риторик і педагог, автор фундаментального трактату «Освіта оратора», вніс значний вклад у розвиток риторичної освіти, зосередившись на докладному аналізі засобів підвищення виразності та зображальності мовлення. Квінтіліан, хоча й захоплювався Цицероном, мав власні, іноді відмінні від його, погляди на ораторське мистецтво. Цікаво, що і Цицерон, і Квінтіліан підкреслювали важливість комплексного розвитку особистості оратора, звертаючи увагу на широке коло знань і вмінь, які повинен володіти майстер слова. Водночас їхні теорії і підходи до викладання риторики відображали розвиток і зміну акцентів у сприйнятті ораторського мистецтва з часом (Лентано, 2014: 782).

Епоха Античності заклала основи ораторського мистецтва, що відіграло ключову роль у культурному житті стародавніх суспільств. Риторика стала не лише мистецтвом переконання, а й важливою частиною освіти, входячи до складу тривіуму разом із граматиною і логікою. Вона охо-

плювала інвенцію (винахід думки), диспозицію (розташування матеріалу), елокуцію (виразність і стиль), меморію (запам'ятовування) та акцію (виконання).

У Середньовіччі риторика зберегла свій статус в освіті та адаптувалася до потреб часу, зокрема через розвиток гомілетики, мистецтва церковної проповіді, де видатними фігурами стали Василь Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст, а також Блаженний Августин, який поклав початок християнській риторичі.

Період Відродження характеризувався поверненням до античних ідеалів та значним інтересом до риторики, як засобу формування особистості. Цицерон став ідеалом для італійських гуманістів Данте, Латіні та Бруні. Розвиток риторики в цей час сприяв створенню граматичних норм та культури мовлення.

У Новий час риторика почала зосереджуватися на красі промови, а критика Декарта, Спінози, Лока та Канта вказувала на спроби відокремити риторичу від філософії, логіки та права, проте фігури як Блез Паскаль та Фрідріх Ніцше підтримували її важливість (Требін та ін., 2015: 123).

У Російській імперії XIX століття ораторське мистецтво отримало нове дихання завдяки роботам Михайла Ломоносова, який наголосив на необхідності риторики у навчанні та формуванні особистості, і розвитку судового красномовства після реформ 1864 року.

XX століття ознаменувалося реабілітацією риторики, особливо у зв'язку з аргументацією. Бельгійський філософ Хаїм Перельман (1912–1984) зі своєю працею «Трактат про аргументацію: нова риторика», написаною спільно з Люсі Ольбрехтс-Тітека, відіграв ключову роль у цьому процесі, запропонувавши переглянути риторичу як науку про переконливу комунікацію (Гапотій, Куліда, 2015: 45).

Сучасна риторика продовжує розвиватися в різних напрямках, включаючи риторичну критику та методологію у США, метариторичу у Франції, та аргументовану риторичу та загальну риторичу у Бельгії. Важливим є зрозуміння риторики не тільки як мистецтва ораторського виступу, але й як важливого інструменту в сфері культури мови, підкреслюючи її значення для формування мовних особистостей та розвитку комунікативних навичок.

Ораторське мистецтво в Україні має довгу історію, що починається з античних часів і простягається через ранньохристиянську епоху, Середньовіччя, Відродження, до сучасності, відображаючи багату культурну спадщину та національну іден-

тичність. Важливим моментом у розвитку вітчизняної риторики є поява в 1073 році трактату «Ізборник Святослава», де вперше згадується термін «риторика» (Гапотій, Куліда, 2021: 33). Протягом віків, ораторське мистецтво в Україні розвивалося в багатьох напрямках, включаючи релігійну проповідь, полеміку, світське листування та поезію. У Києво-Могилянській академії відбувалося утвердження риторики як навчальної дисципліни, де вона стала обов'язковою частиною освітнього процесу.

До видатних постатей, що внесли значний вклад у розвиток ораторського мистецтва в Україні, належать митрополит Макарій, який у XVII столітті склав один з перших вітчизняних підручників з теорії красномовства, та Іоанікій Галятовський, автор «Науки альбо Способу зложення казання» (Ісаєнко, Лисенко, 2019: 247).

У XIX столітті, з розвитком університетської освіти, ораторське мистецтво отримало новий імпульс до розвитку. Іван Рижський, перший ректор Харківського університету, автор «Досвіду риторики», вносить значний вклад у розвиток стилістики та правильності мови. Риторика ділиться на загальну та особливу частини, де основні закони мови розглядаються поряд зі специфікою різних жанрів прози (Середа, Квасник, 2019: 304).

У XX столітті, незважаючи на зменшення престижу риторики, судове красномовство (А. Коні, Ф. Плевако) та академічне красномовство (В. Вернадський, В. Ключевський) продовжували розвиватися. Поява Інституту живого слова у Петрограді свідчить про зростаючий інтерес до риторики (Гамова, 2019: 45).

Сучасний етап характеризується відродженням інтересу до ораторського мистецтва в Україні, зумовленим демократичними перетвореннями та соціальною активністю. Зусилля вітчизняної неориторики спрямовані на вивчення ділової прози, відновлення риторичної педагогіки, а також на активне вивчення досвіду як вітчизняних, так і зарубіжних риторик. Очевидно, що в XXI столітті ораторське мистецтво займе гідне місце серед

гуманітарних наук, збагативши людину знанням культури минулого і надавши засоби для ефективного комунікативного взаємодії у сучасному світі.

Висновки. Стаття демонструє, як ораторське мистецтво еволюціонувало, відображаючи зміни в суспільних нормах, культурних цінностях та комунікаційних технологіях. Перш за все, встановлено, що фундаментальні принципи ораторського мистецтва, закладені великими мислителями античності, як Сократ, Платон та Арістотель, мають незмінну вартість і актуальність. Їхні ідеї про значення риторики у формуванні логічного мислення, переконливого аргументування та етичного спілкування є ключовими для розуміння сучасних практик публічних виступів та діалогу. Аналіз історичного розвитку ораторського мистецтва у Середньовіччі, Відродженні, та новітні часи показує, як культурні та політичні зміни вплинули на форми та методи риторики. Особливо важливим є розуміння ролі ораторського мистецтва в сучасних демократичних процесах та мас-медіа, де воно слугує інструментом впливу, освіти та зміни. В контексті української культурної спадщини, висвітлено унікальний внесок українських мислителів і поетів у розвиток ораторського мистецтва. Акцентується на значенні мови та слова у формуванні національної ідентичності та культури, що підтверджує універсальність і багатогранність ораторського мистецтва. Ораторське мистецтво сьогодні залишається незмінно важливим у сучасному глобалізованому світі, де культурні і технологічні зміни вимагають адаптації традиційних риторичних стратегій. Стаття наголошує на необхідності постійного вдосконалення навичок публічних виступів, адаптації до нових комунікаційних умов і використання риторики як засобу позитивного суспільного впливу. Отже, ораторське мистецтво має глибоке коріння в історії людства і продовжує бути ключовим компонентом культури, освіти та політичного діалогу. Вона закликає до подальшого вивчення і розвитку ораторського мистецтва як важливого інструменту для особистісного розвитку та суспільного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білавич Г. Основи риторики і красномовства: навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ, 2020. 211 с.
2. Вандишев В. М. Риторика і софістика в історико-філософському дискурсі: монографія. Суми: Сум. держ. ун-т, 2015. 151 с.
3. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення. Курс лекцій. Навчальний посібник для здобувачів гуманітарних факультетів закладів вищої освіти. Суми: Сумська філія Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ, 2023. 377 с.
4. Гамова Г.І. Публічний виступ як реалізація ораторської майстерності. *Лінгвістичні дослідження*. 2019. Вип. 50. С. 156–165.
5. Гончаров Г.М., Карпець Л.А. Риторика і культура мови : навч. посіб. / Харк. держ. акад. фіз. культури. Харків : Панов А. М., 2018. 179 с.

6. Докаш В.І. Риторика : навч. посіб. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2016. 355 с.
7. Красницька О. Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації : практикум. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 110 с.
8. Лентано М. Цицерон: між риторикою і політикою / Історія європейської цивілізації. Рим. Під ред. Умберто Еко; пер. з італ. Харків : Фоліо, 2014. С. 779–784.
9. Требін М. П. та ін. Ораторське мистецтво : підручник; за ред. М. П. Требіна, Г. П. Клімової. 2-ге вид. Харків : Право, 2015. 208 с.
10. Гапотій В.Д., Куліда О.О. Основи ораторського мистецтва : навч.-метод. посіб. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.
11. Гапотій В.Д., Куліда О.О. Основи ораторського мистецтва : посібник-практикум з дисципліни. Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2021. 93 с.
12. Риторика: навч. посібн. / упоряд. Т. К. Ісаєнко, А. В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 247 с.
13. Серєда Н.В., Квасник О.В. Основи ораторської майстерності : навч. посібник / Серєда Н. В., Харків : НТУ «ХП», 2019. 304 с.

REFERENCES

1. Bilavych H. (2020) *Osnovy rytoryky i krasnomovstva* [Basics of rhetoric and eloquence]: navch.-metod. posibnyk. Ivano-Frankivsk. 211 s. [in Ukrainian].
2. Vandyshev V.M. (2015) *Rytoryka i sofistyka v istoryko-filosofskomu dyskursi* [Rhetoric and sophistry in historical-philosophical discourse]: monohrafiia. Sumy: Sum. derzh. un-t. 151 s. [in Ukrainian].
3. Vasylenko V. (2023) *Rytorychna kultura profesiinoho movlennia* [Rhetorical culture of professional speech]: Kurs leksii. Navchalnyi posibnyk dlia zdobuvachiv humanitarnykh fakultetiv zakladiv vyshchoi osvity. Sumy: Sumska filiiia Kharkivskoho nats. un-tu vnutrishnikh sprav. 377 s. [in Ukrainian].
4. Hamova H.I. (2019) *Publichny vystup yak realizatsiia oratorskoï maysterosti* [Public speaking as the realization of oratorical skill]. *Linhvistychni doslidzhennia*. Vyp. 50. S. 156–165. [in Ukrainian].
5. Honcharov H.M., Karpets L.A. (2018) *Rytoryka i kultura movy* [Rhetoric and language culture] : navch. posib. / Khark. derzh. akad. fiz. kultury. Kharkiv : Panov A. M. 179 s. [in Ukrainian].
6. Dokash V.I. (2016) *Rytoryka* [Rhetoric]: navch. posib. / Cherniv. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha. Chernivtsi: Ruta. 355 s. [in Ukrainian].
7. Krasnytska O. (2019) *Osnovy oratorskoho mystetstva ta rytorychnoi komunikatsii* [Basics of oratory and rhetorical communication] : praktykum. Kyiv : TsP «Komprynt». 110 s. [in Ukrainian].
8. Lentano M. (2014) *Tsytyseron: mizh rytorykoiu i politykoiu / Istoriiia yevropeyskoi tsyvilizatsii. Rym* [Cicero: between rhetoric and politics / History of European civilization. Rome]. Pid red. Umberto Eko; per. z ital. Kharkiv : Folio. S. 779-784. [in Ukrainian].
9. Trebin M. P. ta in. (2015) *Oratorske mystetstvo* [Oratory] : pidruchnyk; za red. M. P. Trebina, H. P. Klimovoï. 2-he vyd. Kharkiv : Pravo. 208 s. [in Ukrainian].
10. Hapotii V.D., Kulida O.O. (2019) *Osnovy oratorskoho mystetstva* [Basics of public speaking] : navch.-metod. posib. Melitopol : FOP Odnoroh T.V. 168 s. [in Ukrainian].
11. Hapotii V.D., Kulida O.O. (2021). *Osnovy oratorskoho mystetstva : posibnyk-praktykum z dystsypliny*. Melitopol : FO-P Odnoroh T. V. 93 s. [in Ukrainian].
12. *Rytoryka* (2019) [Rhetoric] : navch. posibn. / uporiad. T. K. Isaienko, A. V. Lysenko. Poltava : PoltNTU. 247 s. [in Ukrainian].
13. Sereda N.V., Kvasnyk O.V. (2019) *Osnovy oratorskoï maisterosti* [The basics of public speaking] : navch. posibnyk / Sereda N. V., Kharkiv : NTU «KhPI». 304 s. [in Ukrainian].